

**ФУТУРИСТИЧНА КАРТОГРАФІЯ НОВОГО ЗАПОРІЖЖЯ
 У ТРЕВЕЛОГАХ Ф. ГРІФФІНА (“SOVIET SCENE: A NEWSPAPERMAN’S
 CLOSE-UP A NEW RUSSIA” (1933) ТА Л. ФІШЕРА (“SOVIET JOURNEY” (1935))**

Юферева О. В.

*доктор філологічних наук, доцент,
 професор кафедри світової літератури та теорії літератури
 Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
 вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
 orcid.org/0000-0003-4700-8002
 elena.yufereva@gmail.com*

Ключові слова: *тревелог,
 соцреалізм, картографія,
 Запоріжжя, козацтво, утопія.*

Інтерес західних журналістів і письменників до масштабного будівництва радянської країни 1930-х років, їхнє бачення процесів трансформації в рамках регламентованих екскурсій і за їх межами залишається актуальною темою. Тексти про Запорізьку греблю потрапляли в поле зору дослідників переважно в контексті проблеми Голодомору та його приховання іноземними свідками. Метою цієї статті є розгляд футуристичного картографування Нового міста, Запоріжжя, у подорожах журналістів Ф. Гріффіна та Л. Фішера в різних контекстах. Перший – контекст соцреалістичної подорожі, її жанрових особливостей та засобів репрезентації простору. Другий – тревелоги закордонних мандрівників (Р. Байрон “First Russia, Then Tibet” (1933), В. Річардсон “Soviet Russia as I Saw It; Its Crimes and Stupidities” (1932), у сприйнятті яких гребля позбавлена магічної сили.

Порівняння «скептичних» тревелогів із політично ангажованими дає змогу досліджувати останні в контексті соцреалістичної подорожі та її жанрових особливостей. Як і в паломництві, маршрут запрограмований заздалегідь. Немає випадкових дестинацій. Дорожня карта має всі ознаки руху вертикальним простором.

Нарис Гріффіна «Дніпро у кайданах» наближається до жанрових особливостей соцреалістичного тревелогу, насамперед редукцією особистих спостережень. Тревелог зближується із промисловим звітом. Нарис не містить описів індустріального ландшафту, натомість він насичений фактологічною інформацією із емоційними враженнями про значення греблі.

Гребля Фішера набуває міфологізованого вираження. «Прекрасна» гребля не лише увібрала семантику волі, опоетизовану в образах козаків. Вона постала як закономірний результат історичного розвитку, як символічне втілення визволення. Опис міста типовий для радянської літератури цього часу: узагальнений, недеталізований.

У текстах Гріффіна і Фішера немає незапланованих, «небажаних» спостережень, на відміну від вражень «скептичних» мандрівників. Місто втрачає індивідуальні риси. Уявлення про майбутнє міста позбавлене антропологічної перспективи. Репрезентація цих топосів у нарисах журналістів втілюється за зразками радянської подорожньої літератури 1930-х рр.

**FUTURISTIC MAPPING OF THE NEW ZAPORIZHZHIA IN THE TRAVELOGS
OF F. GRIFFIN (“SOVIET SCENE: A NEWSPAPERMAN’S CLOSE-UP
A NEW RUSSIA” (1933) AND L. FISCHER (“SOVIET JOURNEY” (1935)**

Yufereva O. V.

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Theory and World Literature
National Pedagogical Dragomanov University
Pyrogova str., 9, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4700-8002
elena.yufereva@gmail.com*

Key words: *travelogue, social realism, mapping, Zaporizhzhia, Cossacks, utopia.*

The interest of Western journalists and writers in the large-scale construction of the Soviet country of the 1930th, their vision of the processes of transformation within the framework of regulated excursions and beyond – a topic that is intriguing from different points of view. Representations of the Zaporizhzhia dam were considered mainly in the context of the problem of the Holodomor and its concealment by foreign witnesses. The image of Dnieprostroy is the personification of Soviet progress.

The purpose of this article is to consider the futuristic mapping of the New City, Zaporozhye, in the travelogues of American journalists F. Griffin and L. Fisher in different contexts. The first is the context of socialist-realist travel, its genre features and its means of representation of space. The second is the travelogues of foreign travelers (R. Byron in the travelogue “First Russia, Then Tibet” (1933), Dr. W. Richardson “Soviet Russia as I Saw It; Its Crimes and Stupidities” (1932), whose perception went beyond ideological discourse. These travelogues clearly emphasize the difference of view: the dam is deprived of magical power, and the city becomes invisible to such “gaze”.

Comparing “skeptical” travelogues with politically engaged ones makes it possible to study the latter in the context of socialist-realist travel writing and its genre features. As in a pilgrimage, the route is programmed in advance. There is no random destination. The road map has all the signs of movement in vertical space.

Griffin’s essay “Dnieper in Chains” approaches the genre features of the socialist-realist travelogue, first of all, by the reduction of personal observations. It is more like an industrial report. The essay does not contain descriptions of the industrial landscape, instead, it is full of factual information with the impressions of significance of the dam.

Griffin agrees that the main purpose of the city is to ensure human functioning. He constantly emphasizes the technical, statistical characteristics of what is seen. The person is not interesting to him. Apparently such reflections are in line with totalitarian discourse.

The essay “Cossacks and Dam” describes the space that corresponds to the modern area of Zaporizhzhia. The city had already received its name – New Zaporozhye – not accidental, meaningful. A key means of deepening the symbolism of the dam and the city growing nearby is a digression into history, Cossack epoch, between which and Fischer times nothing seems to have happened until the Cossack ancestor became a factory worker or a waiter serving black caviar to a journalist.

Fischer’s dam acquires a mythologized expression. The “beautiful” dam not only absorbed the semantics of freedom, poeticized in the images of the Cossacks. It emerged as a natural result of historical development, as a symbolic embodiment of liberation. The description of the city is typical for the Soviet literature of this time.

There are no unplanned, “undesirable” observations in the texts of Griffin and Fisher, in contrast to the impressions of “skeptical” travelers. All negative features or contradictions that can be perceived as critical responses are subject to the idea of embodying the image of New Zaporozhye as a universal model, an illustration of the relentless progressive changes around the unshakable symbol of the new statehood – the dam. The city loses individual features: the city as a machine, society as a city. The idea of the future of the city, which is already close to the present, is deprived of an anthropological perspective. The representation of these toposes in the essays of the journalists is embodied in the patterns of Soviet travel literature.

Постановка проблеми. Інтерес західних журналістів і письменників до широкомасштабного будівництва Радянської країни 1930-х рр., їхнє бачення процесів перетворення в межах офіційних «екскурсій» і поза ними – тема, що інтригує з різних точок зору. Чимало запитань викликає той ентузіазм, із яким схвалювалися побачені зрушення, і тенденційність, із якою ігнорувався зворотний бік «уславленої» радянської динаміки. Одним із вагомих факторів захопливого ставлення вважається, зокрема, те, що ці подорожі виявилися «ідеологічним жестом, для більшості вони були ніби візитом у майбутнє» [14]. Чому закордонні очевидці піддалися «гіпнозу», «символічній владі греблі», за влучним визначенням Н.К. Купенського, який представив докладну доповідь із цієї теми на фестивалі «Запорізька книжкова толока» у 2017 р. [3], – досі актуальна проблема, яка вимагає комплексного підходу. Н.К. Купенський говорить про психологічні механізми витіснення, інші дослідники – про тиск цензури, яка так чи інакше впливала і на закордонних журналістів, а також про своєрідне сприйняття соціальних процесів у СРСР американцями: «Соціальний працівник розглядав Радянський Союз як своєрідний Халл Хаус (соціальне поселення, засноване у Чикаго у 1889 році Джейн Аддамс [11], – заув. наше – Ю.О.) у національному масштабі, як країну громадського здоров'я та психічної гігієни; прогресивний педагог був готовий сприймати радянський експеримент як загальнонаціональну лабораторну школу, щасливо звільнену від нагляду очільників університетів й опікунських рад» [7, с. 121].

Якщо доробок Л. Фішера є більш відомим на пострадянських теренах, здобувши осмислення переважно у царині історичної науки, то вивчення подорожі Гріффіна досі не здійснювалося. Слід наголосити, що на сучасному етапі вагому роль у розумінні реакції та характеру показу країни у трагічний період відіграють не тільки академічні студії. Наприклад, журналістська стаття К. Пламмера, що опублікована у відомому канадському медіа “Torontoist”, присвячується подорожі Ф. Гріффіна до СРСР і репрезентує спробу загладити гострі грані проблеми замовчування радянських методів: «В ім'я журналістського балансу він при-

меншив їх нелюдність, яка, на його думку, нічим не відрізнялася від тієї, що спостерігалася під час Французької революції» [16].

Образ Дніпробуду є уособленням радянського прогресу, який із запалом вітався більшістю закордонних журналістів. У період гучного відкриття гребля притягує і надихає на створення яскравих світлин, нарисів, статей. У символічний ореол греблі втягується і нове місто, яке розбудовується на лівому березі. Щоправда, у тревелогах 1932 р. воно ще не має імені: лімінальне місто називається Дніпробудом або навіть Електрополісом. Це можна побачити у творі канадського журналіста Фредеріка Гріффіна, який подорожував Радянським Союзом протягом 2 місяців улітку 1932 р.

У 1934 р. до Дніпрогесу знову приїжджає відомий американський журналіст Люїс Фішер, який присвятив чимало робіт висвітленню соціально-політичних процесів Радянського Союзу (“The Life of Lenin”, “Stalin”, “The Soviets in World Affairs”). Тут він уже учетверте, тож орієнтується краще. У нарисі “Cossacks and Dam” опис простору, що сьогодні відповідає сучасному ареалу Запоріжжя, детальний і спостережливий. Місто вже отримало своє ім'я – Нове Запоріжжя – не випадкове, багатозначуще, що потрібно розкрити і пояснити читачеві. Ключовий засіб поглиблення символізації греблі та міста, що зростає поруч, – екскурс в історію, козацькі часи, між якими і сучасним Фішеру часом у цьому регіоні, здається, нічого не відбувалося, доки пращур козака не став робітником на заводі або офіціантом, який подає журналісту чорну ікру.

Обидва журналісти зображують місто у перспективі перемог нового ладу життя. Вдивляючись у теперішнє, вони бачать майбутнє Запоріжжя. Отже, **мета** цієї статті – розглянути футуристичну картографію Нового міста у тревелогах американських журналістів Ф. Гріффіна та Л. Фішера у різних контекстах. По-перше, контекст соцреалістичної подорожі, її жанрових ознак та засобів репрезентації простору. По-друге, до вивчення долучаються тревелоги закордонних подорожніх, сприйняття яких виходило за межі ідеологічного дискурсу. Це не означає, що молодий письменник Р. Байрон у тревелозі “First Russia, Then

Tibet” (1933) і лікар-сексолог В. Річардсон у творі із промовистою назвою “Soviet Russia as I Saw It; Its Crimes and Stupidities” (1932) мали можливість об’єктивно витлумачувати тогочасні події. Проте ці два тревелогі виразно підкреслюють відмінність погляду: гребля позбавлена магічної сили, а місто стає непомітним для таких «очей».

Виклад основного матеріалу. Позички, які визначали характер бачення «політичних пілігримів» (П. Голландер) Гріффіна і Фішера, можна вважати апологетичними щодо політичного режиму 1930-х рр. Обидва журналісти є частиною плеяди закордонних подорожніх, які продовжили розбудову ідеологічної мапи Радянського Союзу. Водночас дослідники подорожньої літератури західних мандрівників у країну цього періоду відзначають флуктуацію між ентузіазмом і скепсисом у сприйнятті радянських реалій [7; 12; 14]. «Русофілі» – як їх не дуже вдало називають, коректніше, напевно, було б визначити цю групу «радянськофілами» з огляду на захоплення не так національними, як ідеологічними аспектами, – активно розвивають міф дивних перетворень. «Русофоби» ж, навпаки, його розхитують. Цю тенденцію можна простежити і у репрезентаціях Дніпробуду. Наприклад, заперечення його значущості спостерігаємо у маловідомому тревелозі В. Робінсона, у якому Дніпробуд постає як мінус-текст внаслідок оминання «технік гостинності» [10, с. 120], тобто ідеологічних програм та маршрутів. Подорожній відмовляється від поїздки до Дніпробуду, із роздратуванням зазначаючи, що пишатися нічим, будь-яка капіталістична країна зробить такий проєкт краще, без «мільйонних смертей» та «океанів крові» [15, с. 46].

«Деміфологізованим» образ греблі постає у тревелозі англійського подорожнього Р. Байрона, який відчуває у цій країні себе «небажаним персонажем» та іронізує зі своєї «безвідповідальності» приїхати до Росії не як слухняний турист. Взимку 1932 р. він прибув потягом до Олександрівська і зіткнувся, як він згадує, з натовпом несамовитих селян. Жінки із плачем валилися на землю. Побачене подорожній називає «жахливим», але не коментує цей епізод, переконаний у тому, що селяни просто чекають на потяг.

Після сніданку він вирушає у місто, нічого не описує, крім враження: «Сцена невимовного сум’яття, але спокійніша порівняно із самою дамбою» [5, с. 140]. Під час екскурсії греблею письменник відверто нудьгує, соромлячись неввічливо зізнатися, що єдиною причиною бути тут є багаж попутниці, що залишився у Харкові. Жодних цифр, статистики, вихваляння, тільки насмішка над ідеологічною пихою.

Байрон теж приголомшений, але не могутністю і величчю греблі, а, навпаки, нестійкістю кон-

струкції: «Приблизно три чверті милі – ширина річки – ми, приголомшені і перелякані, нестійко балансуємо на покритих льодом рейках і ловлячи жахливі погляди на шлюзи внизу, де вода з ревом текла з-під льоду, коли замерзлі дошки пішохідної доріжки скрипіли і зяяли» [5, с. 140].

Зіставлення «скептичних» тревелогів із політично забарвленими уможлиблює розгляд останніх у контексті соцреалістичної подорожі, її жанрових ознак. Не випадково у студіях західних дослідників закордонні мандри до країни Рад із виразним ідеологічним підтекстом визначаються як «пілігримство» [9; 10; 14]. Як у паломництві, маршрут пересування запрограмований заздалегідь, жодної випадкової дестинації. Пересування має всі прикмети руху вертикальним простором. Ф. Гріффіна у вступі до тревелогу згадує свої враження від Радянського Союзу: «Газетяр може легко пригадати Радянську Росію як рай своїх мрій. Вона нова. Вона жива. Вона колосальна» [6, с. 13]. Л. Фішер у вступі більш стриманий і мету написання формулює зважено: спростувати неадекватні оцінки Радянського Союзу, з якими він часто стикається. Але і ця подорож має не географічний, а ідеологічний характер: тобто показ місця як ілюстрації прогресивних змін. «Під Червоним Сонцем завжди щось нове» [8, с. 94], – вислів, який перегукується зі ставленням Гріффіна, вказує на справжню мету подорожі, її ціннісні орієнтири, що впливає і на поетику твору.

Увага Фішера прикута до соціальних проблем (безробіття, освіта, виховання, емансипація) та засобів їх «безпрецедентного» вирішення новою владою. Фішер порівнює стан соціальних інститутів, що залишився у минулому, зі значущими позитивними наслідками реформ сьогодні. Звідси виникає особлива темпоральність подорожнього тексту, яка також притаманна соцреалістичному тревелогу: опозиція минуле/теперішнє у просторових репрезентаціях [1]. Водночас додається і вимір майбутнього, навіть утопічні візії якого не залишають сумнівів у його наближенні. Можна також стверджувати, що творам притаманна «насолота естетичним спогляданням іще нестворених об’єктів», урівняння онтологічного статусу майбутнього і теперішнього, що є основою оптимістичної радянської історіософії [4, с. 483]. У цьому контексті видаються цікавими спостереження Гріффіна, зокрема, тим, що вони викликають запитання щодо певних суперечностей у сприйнятті міста. Так, подорожній їде до нових заводів, які є у стадії розбудови, але труби вже знесли вгору, символічно вказуючи напрям прагнень. Він бачить будинки для робітників, які також не закінчені, бачить дерева для майбутнього бульвару, завмерлі новенькі тролейбуси, готові до руху [6, с. 244]. Несподівано він

резюмує: усе це грубе і негарне, як завжди буває з індустріальними кварталами, проте синхронізоване й ефективне [6, с. 244]. А далі продовжує у зовсім неочікуваному напрямі: «Гуманність тут може бути викорінена, але, безперечно, індустрія вкорінена» [6, с. 244].

Чи можна пояснити цей епізод як збій захопливої інтонації? Х. Гюнтер помітив, що соцреалістичний утопізм згладжує суперечності між сьогодні і завтра [2, с. 45]. Однак час від часу вони проступають. Можливо, так трапилось і з текстом Гріффіна? Якщо відсутність естетичного складника можна пояснити тим, що вона з точки зору журналіста є надлишковою властивістю в новому місті робітників, то заувага щодо людяності дещо насторожує, але саме це твердження, на мій погляд, сприяє правильному розумінню концепції нарису. Парадигми соцреалістичної літератури були притаманні сумніви у «людській орієнтації майбутнього міста» [4, с. 485]. Але Гріффін висловлює не сумнів, а згоду з тим, що головне призначення міста – забезпечити функціонування людини. Автор постійно акцентує на технічних, статистичних характеристиках побаченого, людина не цікавить його зовсім. Такі утопічні роздуми суголосні тоталітарному дискурсу.

Нарис “Dnieper in Chains” у Гріффіна розпадається на 2 частини: перша є своєрідним панегіриком Дніпробуду, інша формує образ утопічного міста, що виникає на перетині бесіди з інженером греблі Александровим, та уявою власне оповідача. Текст наочно зближується із жанровими ознаками соцреалістичного тревелогу 1930-х рр., насамперед редукцією особистісних спостережень. Подорож нагадує, скоріше, промисловий звіт. Нарис не містить описів промислового ландшафту, натомість, рясніє фактичними відомостями, загальновідомими і неодноразово повторюваними, у які влітаються запаморочливі враження від значення греблі. Ф. Гріффін невтомно повторює епітети “huge” [6, с. 237, 238], “mighty” [6, с. 237, 239]. Основна думка – гребля демонструє спроможність нового режиму на високі результати і досягнення з масштабом, який можна досягнути через порівняння. Але порівняння виходять узагальненими, напевно тому, що складно раціонально зіставляти те, що уявляється не просто індустріальним об’єктом, а гігантом, символом, монументом. У дусі стилістики соцреалістичного тревелогу автор висловлюється формульно й оптимістично: “...this dam, which is one of the greatest yet built anywhere...” [6, с. 237], “...it stands as a giant symbol of Soviet achievement, first of a series of huge developments in this land of great river” [6, с. 238], “Dnieprostroy is more than a Soviet achievement. It is a monument to communist dreams come true” [6, с. 238].

Символічний порядок, визначений автором на початку твору, перетворює реальні враження на уявні. Він використовує традиційний топос саду (сади зростатимуть на покрівлях будинків, за греблею, на Правому березі), а також соцреалістичні утопічні образи аеропланів і дирижаблів, які будуть приземлюватися на будинки робітників.

Гріффін майже не озирається на минуле, не приглядається до того, що зараз його оточує за межами «нового» будівництва. Він згадує тільки «архаїчне село» Кічкас. Натомість у Фішера докладно фіксується Олександрівськ, село Вознесенка, які незабаром зіллються із Новим містом. Погляд Фішера топографічно ширший і ґрунтується на тому, що у розбудові міфу про радянське Запоріжжя минуле відіграє значущу роль.

Композиційно нариси про Дніпробуд Гріффіна і Фішера відкриваються описом греблі як символічного центру, а не прибуттям до міста як важливого ініціального складника подорожей. До речі, усунення вагомих етапів процесу подорожування є властивістю саме соцреалістичного тревелогу. Наступним композиційним елементом є розгортання футуристичних асоціацій про молоде місто, у яких важливу функцію відіграє традиційний компонент подорожньої літератури – «розмова з місцевим». Відмінність цього спілкування у подорожніх теж зумовлюється специфічним темпоральним планом. У Гріффіна розмова з інженером Александровим ведеться переважно про майбутнє міста, у Фішера – підтекст бесіди із суддею формує мотив зв’язку минулого, теперішнього і майбутнього, пропущеного крізь досвід життя конкретної особистості. Потрібно наголосити на ще одній істотній ознаці цього твору, яка свідчить про обізнаність автора щодо культурно-історичних процесів різних регіонів Радянського Союзу. Серед науковців поширена думка, що закордонні журналісти, які описували простір України цього періоду, не вирізняли національну самобутність, відчуючи лише деякі відмінності [13]. Фішер, навпаки, акцентує увагу на специфіці української ідентичності, що є інструментом впровадження ідеологічної доктрини. Він розмовляє із суддею, українським інтелігентом. Помічає в інтер’єрі портрет Шевченка, велику кількість книг. Розмова ведеться щодо знакових і болючих питань, із якими на початку подорожі автор збирався дискутувати. Суддя пригадує, що не підтримав більшовиків, тому що боявся знищення національної культури. Але визнає, що цього не відбулося, навіть більше, українська мова стала національною, чого і не можна було уявити за часів царату. Суддя «розвінчує» жорстокість ГПУ: у тюрмі його просто переконували у доцільності комуністичного шляху. З економічної точки зору життя погіршилося, але не це головне, важливіше те, що «ми» зараз ство-

рюємо нову людину, а «я» є частиною великого соціального цілого. Міркування старого судді, який пройшов через незгоду до повного прийняття і розуміння комуністичної ідеї, який емоційно сприймає зміни, вірить у майбутні звершення є демонстрацією ключових ідеологічних концептів.

Передбачувано, що наступним персонажем виступить молода людина – безіменна дівчина, яка починала на Дніпробуді звичайним робітником, а зараз вона студентка університету зі стипендією. Для неї, як і для судді, єдиною важливою річчю є те, що вона “is going forward” [8, с. 151]. Отже, Фішер у показі нових запоріжців, а насправді персонажів-універсалій, реалізує провідний принцип: злиття старого і нового у спрямуванні до майбутнього.

Гребля у Фішера набуває вже відкрито міфологізованого виразу. Вона видається йому соборно-урочистою (“cathedral-like solemnity”). Вона стоїть на 9 блискучих сильних монстрах. Вона прекрасніша (слово, яке він застосовує 4 рази в одному абзаці) за ті пороги і брудне село, які були на її місці раніше. Він пригадує день відкриття, коли всі турбіни запустилися і він відчув її бурхливе і радісне протистояння з природою. Нагадаємо, що мотив боротьби людини і природи є поширеним кліше соцреалістичної літератури сталінської доби, однак для жанру подорожнього нарису він був новим нарративним елементом [1, с. 900].

Наступний сюжетний крок є також традиційним для подорожньої літератури – мандрівник зголоднів. Нарешті після довгих очікувань подає обід офіціант, зовнішні риси (форма обличчя (“big, round, flat face”) і довгі чорні вуса) якого нагадали журналісту козака [8, с. 144]. Через цей стереотип автор виходить до кульмінації нарису – пояснення назви *Za-porozhie*. Там, де височіє гребля, козацтво протягом декількох століть успішно відстоювало свій незалежний статус. У ті часи Запорізьке братство становило безкласову спільноту і вирізнялося нестримним прагненням волі, що пізніше було втрачено. Думка Фішера висловлена прозоро: славні часи пішли в минуле, але історія, очевидно, винятково у цьому відрізку, є невід’ємною частиною нового ладу, увічненому у греблі і новонародженому місті. Колись козаки боролися з турками і поляками, сьогодні – з природою. «Прекрасна» гребля не просто увібрала семантику свободи, опоетизовану в образах козацтва, а постала як закономірний результат історичного розвитку, як символічне втілення звільнення.

Опис Нового Запоріжжя Фішер також починає із заводів. Подорожній оглядає домни, яких він ніколи не бачив раніше і ніколи більше не стане бачити. У спекотний день він не міг дихати смородом і спитав, чому ж робітники не мають “gas mask”. Замість відповіді оповідач переноситься у фантазію: коли перемаже соціалістичний режим, ці «жертви», як він називає робітників, будуть працювати тільки 2 години на день, а після відправлятимуться на повітряну прогулянку аеропланом.

Далі подорожній прогулюється вулицями нового міста. Образ міста є типовим для радянської літератури цього часу: вулиці широкі і зелені, вікна – великі, електричного світла багато, умови життя – хороші. Око подорожнього ні на чому не затримується, не вихоплює жодної конкретної деталі. Загальна характеристика гранично стисла: місто «добре сплановане». Раптом подорожній ніби відхиляється від стратегії схвалення змін та зауважує відсутність планування на майбутнє: немає місць для гаражів і розбудови автомобільної інфраструктури. На свої зауваження автор знову відповідає сам: так відбувається тому, що більшовики іконоборці, а речі не мають для них значення. Отже, Запоріжжя у цьому тревелозі зображується за риторичними схемами соцреалістичної літератури. Дистанційований погляд, гранично уніфікований образ міста, довільне тлумачення історичного матеріалу змушує поставити під питання достовірність подорожі.

Висновки. Незаплановані, «небажані» спостереження, на відміну від вражень подорожніх-«скептиків», у текстах Ф. Гріффіна і Л. Фішера виключаються. Негативні зауваження або суперечності, які можуть сприйматися як критичні відгуки, підпорядковуються задуму втілити образ Нового Запоріжжя як ілюстрацію невпинних прогресивних змін навколо непохитного символу нової державності – греблі. Місто позбавляється індивідуальних рис. Вертикальна структура утопічного майбутнього міста (відпочинок на аеропланах, сади на покрівлях) суголосна із ключовою метафорою сталінської епохи. Уявлення про майбутнє Запоріжжя, яке вже впритул наблизилось до теперішнього, позбавлене антропологічної перспективи. Отже, репрезентація цих топосів у нарисах північно-американських журналістів Гріффіна і Фішера збігається із шаблонами радянської подорожньої літератури, зокрема тоталітарним тревелогом, як на жанровому, так і на змістовому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балина М. Литература путешествий. *Соцреалистический канон*. Санкт-Петербург : Академический проект. 2000. С. 896–909.
2. Гюнтер Х. Соцреализм и утопическое мышление. *Соцреалистический канон*. Санкт-Петербург : Академический проект. 2000. С. 41–48.
3. Купенський Н. Мова заперечення Голодомору: сліпота, гіпноз, одержимість, фетиш. URL: <https://tinyurl.com/r77ecqh> (дата звернення: 17.10.2021).
4. Постойтенко К. Исторический оптимизм как модус сталинской культуры. *Соцреалистический канон*. Санкт-Петербург : Академический проект. 2000. С. 481–492.
5. Byron R. *First Russia, Then Tibet*. Edinburgh : Macmillan & Co. Ltd. 1933. 418 p.
6. Griffin F. *Soviet Scene: a Newspaperman's Close-up a New Russia*. Toronto : Macmillan Company of Canada. Ltd. 1933. 279 p.
7. Feuer S.L. American Travelers to the Soviet Union 1917–1932: The Formation of a Component of New Deal Ideology. *American Quarterly*. 1962. Vol. 14. No. 2. Part 1. P. 119–149.
8. Fischer L. *Soviet Journey*. New York : Harrison Smith and Robert Haas. 1935. 310 p.
9. Fitzpatrick S. Australian Visitors to the Soviet Union: The View from the Soviet Side. *Political Tourists: Travellers from Australia to the Soviet Union in the 1920s–1940s*. / S. Fitzpatrick, C. Rasmussen. Melbourne : University Press, Melbourne. 2008. P. 1–39.
10. Hollander P. *Political Pilgrims: Travels of Western Intellectuals to the Soviet Union, China and Cuba 1928–1978*. New York & Oxford : Oxford University Press. 1981. 524 p.
11. Hull House. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/Hull-House> (дата звернення: 17.10.2021).
12. Kershaw A. French and British Female Intellectuals and the Soviet Union. The Journey to the USSR, 1929–1942. E-rea. 2006. 4.2. URL: <http://journals.openedition.org/erea/250>; DOI: <https://doi.org/10.4000/erea.250> (дата звернення: 17.10.2021).
13. Kravets D. Soviet Ukraine in the Eyes of Western Travellers (1920–1930). *Сторінки історії : збірник наукових праць*. 2019. Вип. 49. С. 151–162.
14. Nair J. Mc. Mary Poppins and the Soviet Pilgrimage: P.L. Travers's Moscow Excursion (1934). *PORTAL Journal of Multidisciplinary International Studies*. 2012. URL: <https://www.proquest.com/docview/2201475633> (дата звернення: 17.10.2021).
15. Robinson J.W. *Soviet Russia as I Saw It; Its Crimes and Stupidities*. New York : International Press. 1932. 224 p.
16. Plummer K. Historicist: A Toronto Journalist Reports from the USSR in 1932. *Torontoist*. 2015. No. 8. URL: <https://torontoist.com/2015/08/historicist-a-toronto-journalist-in-the-land-of-the-soviets/> (дата звернення: 17.10.2021).

REFERENCES

1. Balina, M. (2000). *Literatura puteshestvij. Socrealisticheskij kanon*. Sankt-Peterburg: Akademicheskij proekt. 896–909.
2. Gyunter, H. (2000). *Socrealizm i utopicheskoe myshlenie. Socrealisticheskij kanon*, Sankt-Peterburg: Akademicheskij proekt. 41–48.
3. Kupenskyi, N. (2019). *Mova zaperechennia holodomoru: slipota, hipnoz, oderzhymist, fetysh*. Retrieved from: <https://tinyurl.com/r77ecqh>.
4. Postoitenko, K. (2000). *Ystorycheskyi optymizm kak modus stalynskoi kulturi. Socrealisticheskij kanon*, Sankt-Peterburg: Akademicheskij proekt. 481–492.
5. Byron, R. (1933). *First Russia, Then Tibet*. Edinburgh: Macmillan & Co. Ltd.
6. Griffin, F. (1933). *Soviet Scene: a Newspaperman's Close-up a New Russia*. Toronto: Macmillan Company of Canada. Ltd.
7. Feuer, S.L. (1962). American Travelers to the Soviet Union 1917– 1932: The Formation of a Component of New Deal Ideology. *American Quarterly*. Vol. 14, No. 2, Part 1. 119–149.
8. Fischer, L. (1935). *Soviet Journey*. New York: Harrison Smith and Robert Haas.
9. Fitzpatrick, S. (2008). Australian Visitors to the Soviet Union: The View from the Soviet Side. *Political Tourists: Travellers from Australia to the Soviet Union in the 1920s–1940s*. / S. Fitzpatrick, C. Rasmussen. Melbourne: University Press, Melbourne. 1–39.
10. Hollander, P. (1981). *Political Pilgrims: Travels of Western Intellectuals to the Soviet Union, China and Cuba 1928–1978*. New York & Oxford: Oxford University Press.
11. Hull House. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/Hull-House>.

12. Kershaw, A. (2006). French and British Female Intellectuals and the Soviet Union. The Journey to the USSR, 1929–1942. E-rea. 4.2. Retrieved from: <http://journals.openedition.org/erea/250>; DOI: <https://doi.org/10.4000/erea.250>.
13. Kravets, D. (2019). Soviet Ukraine in the Eyes of Western Travellers (1920–1930). *Storinky istorii: zbyrnyk naukovyih prats*. 2019. Vyp. 49151–162.
14. Nair, J. Mc. (2012). Mary Poppins and the Soviet Pilgrimage: P.L. Travers's Moscow Excursion (1934). *PORTAL Journal of Multidisciplinary International Studies*. Retrieved from: <https://www.proquest.com/docview/2201475633>.
15. Robinson, J.W. (1932). *Soviet Russia as I Saw It; Its Crimes and Stupidities*. New York: International Press.
16. Plummer, K. (2015). Historicist: A Toronto Journalist Reports from the USSR in 1932. *Torontoist*. No. 8. Retrieved from: <https://torontoist.com/2015/08/historicist-a-toronto-journalist-in-the-land-of-the-soviets/>.